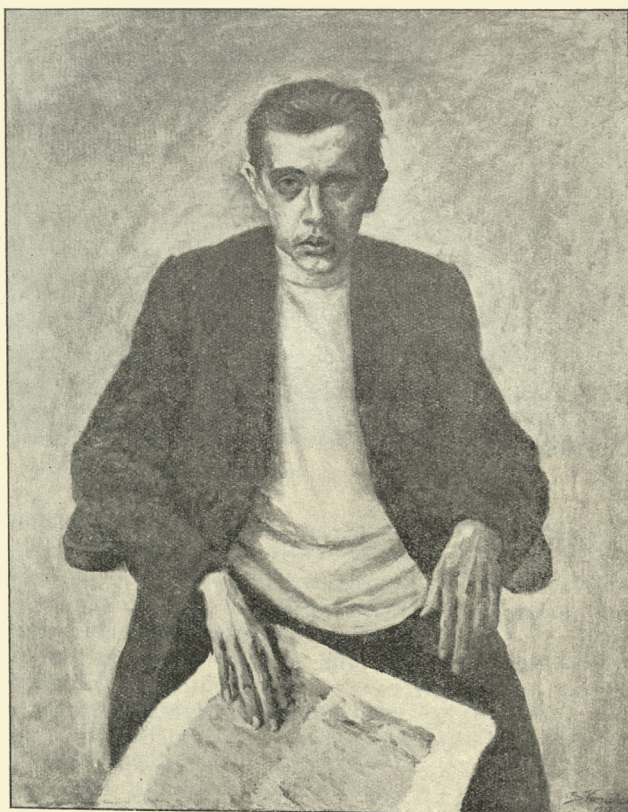

Ferdinand Peroutka

Juvenilní texty 1913–1918

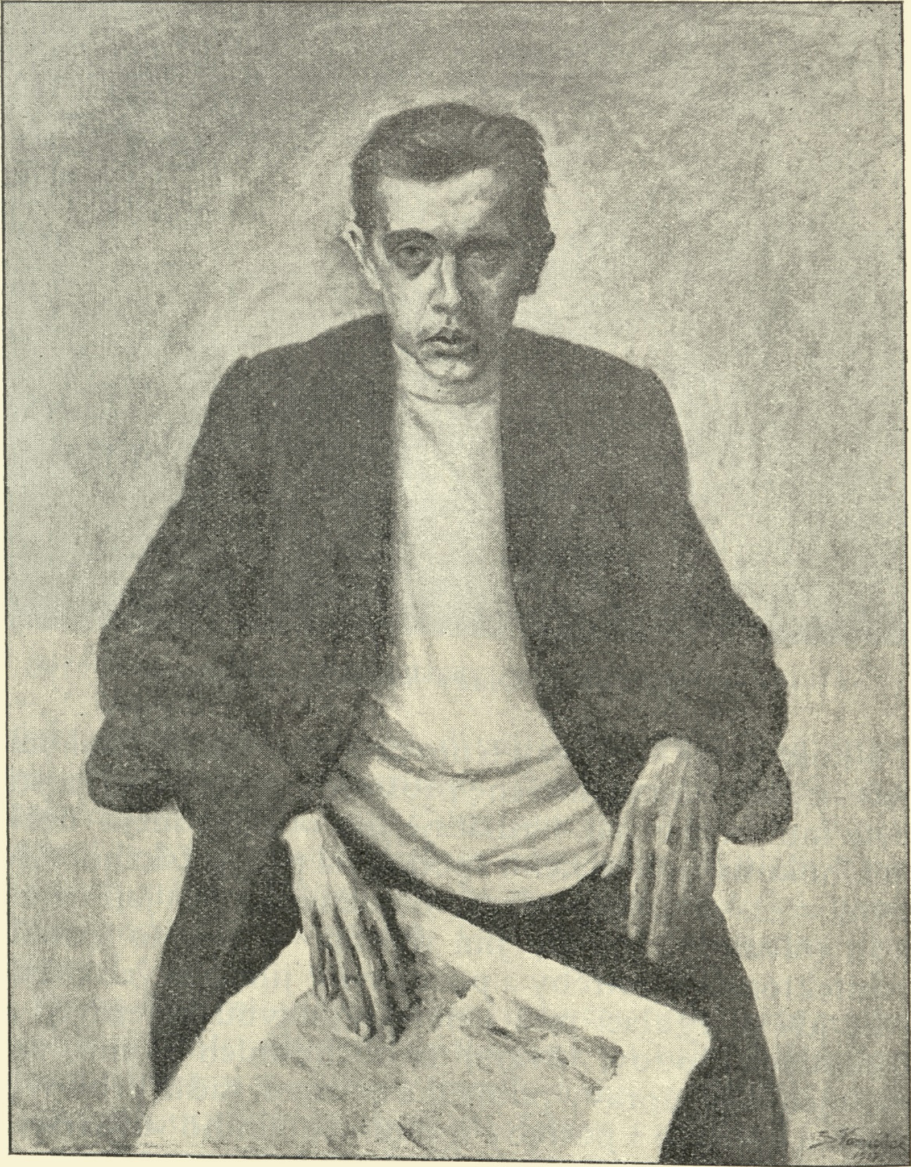
Spisy Ferdinanda Peroutky

Svazek 1

NÁRODNÍ
MUZEUM : 205 let

Spisy Ferdinanda Peroutky
Svazek 1

Ferdinand
Peroutka

Juvenilní texty
1913–1918

NÁRODNÍ MUZEUM

Praha 2023

Předložená práce vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2019–2023/25.V.a, 00023272).

Recenzovali: Mgr. Michal Kosák, Ph.D.
Mgr. Michal Topor, Ph.D.

Vědecký redaktor: Mgr. Martin Sekera, Ph.D.

Na obálce a frontispisu použita reprodukce obrazu Sotera Vonáška z roku 1917, publikovaná v časopise *Veraikon* v roce 1926.

© Národní muzeum, 2023
© Daniel Řehák, editor a autor předmluvy, 2023
© Ferdinand Peroutka – dědicové
ISBN 978-80-7036-812-1 (pdf)

FERDINANDA PEROUTKY LÉTA UČEDNICKÁ (1913–1918)

Nelze to tvrdit s určitostí, ale zdá se, že za počátek Peroutkovy publikační činnosti můžeme považovat rok 1913, kdy ukončil svá gymnaziální studia a rozhodl se, že na univerzitě studovat nebude. Důvody tohoto rozhodnutí nejsou zcela jasné, Peroutka však patrně nebyl studijní typ a také finanční situace jeho rodiny asi nebyla nejlepší. A tak začal hledat zaměstnání a věnoval se prvním literárním pokusům – snažil se přivydělat si psaním próz a humoristických črt a proniknout do okruhu stálých spolupracovníků některého z časopisů či novin.

Povědomí o prvním období Peroutkovy publikační činnosti nám poskytují především jeho vlastní vzpomínky na mladá léta, proslovené však povětšinou po mnoha letech v americkém exilu.¹ Ověřování jejich fakticity však vyvolává řadu nejasností a otázek. Lze nicméně konstatovat, že Peroutkovo vzpomínání se od skutečnosti podstatně neodchyluje, a pokud bylo něco přece jen „zamlčeno“, nestalo se tak patrně úmyslně, ale pouze v mezích obvyklého zapomínání.

Navzdory stupňujícímu se nezájmu o školu, jak o něm svědčí dochovaná vysvědčení, jsou východiskem Peroutkovy rané publicistiky zvláště gymnaziální vzdělání a osobnosti, které jej zprostředkovaly. Peroutka navštěvoval české c. k. gymnázium na Královských Vinohradech. Mezi zdejší profesory patřil – jako češtinář – literární historik Václav Flajšhans, který v Peroutkovi podle vzpomínky jednoho spolužáka brzy rozpoznal budoucího českého spisovatele.² Působil zde také klasický filolog František Novotný, pozdější překladatel Platona.³ Málo se zdůrazňuje nesporný vliv historika Jana Slavíka, který na škole také přechodně působil. Peroutka Slavíka explicitně nezmiňuje, ale zdá se to být on, kdo zformoval Peroutkův názor na ruské spisovatele, zvláště na L. N. Tolstého, a patrně na Rusko vůbec.⁴

Celkem pochopitelně Peroutku formovaly také gymnaziální známosti a přátelství. Mezi jeho nejbližší spolužáky patřili Erich Sobotka, syn profesora deskriptivní geometrie, a Karel Šrámek, pozdější student medicíny. Peroutka a Sobotka nepatřili mezi premianty. Šrámek, původně vzorný student, postupně upadal na klasifikační úroveň svých přátel a zároveň celou skupinu

¹ PEROUTKA 1995, s. 87–107.

² Tamtéž, s. 241. Jde o vzpomínku Karla Steinbacha.

³ STEINBACH 1990, s. 16.

⁴ Srov. SLAVÍK 1912.

podporoval finančně.⁵ K tomuto užšímu kruhu přátel také volně náležel jejich spolužák a pozdější elitní lékař a přítel celebrit Karel Steinbach.⁶ V jejich třídě nalezneme také klasického filologa a překladatele Ferdinanda Stiebitze, který se však s nimi v této době patrně nestýkal.

Je celkem pravděpodobné, že Peroutka psal již za raných gymnaziálních let. Steinbach uvádí zapamatované verše z prologu k jakési žákovské revui, které mu Peroutka napsal na zakázku:

*Murgera ctitelé – vyschlí a beze vší mízy,
chceme se lyricky zatvářít zase.*⁷

K dispozici je také útržkovité svědectví z druhé ruky o tom, že Peroutka tehdy psal pod pseudonymem Sázavský.⁸ Existenci takových textů se však doložit nepodařilo.

Peroutkova publikační činnost se počíná před první světovou válkou vydáním kratšího románu na pokračování, který je první nám známou tištěnou prací. Mnoho let bylo známo tvrzení Peroutkova gymnaziálního spolužáka spisovatele Karla Josefa Beneše, že než Peroutka odešel z gymnázia, publikoval pro peníze tři romány.⁹ Předpoklad, že tyto texty nemohly být uveřejněny pod Peroutkovým jménem, se potvrdil, když došlo k odhalení, že jednu z těchto próz s názvem *Nová matka* vydal Peroutka pod pseudonymem Karel Tužil v časopise *Milotický hospodář*. Zde tento román vycházel na pokračování od ledna 1913 a o rok později byl vydán nákladem listu také v knižní podobě.

Tematicky se jedná o prózu z venkovského prostředí, jejíž sepsání bylo pravděpodobně objednáno nakladatelem a jejíž obsah byl nejspíš takto ovlivněn ve prospěch několika napínavých zápletek a zmínky o pojištění domu. Na konci věnuje autor svým postavám krátkou úvahu, v níž naznačuje možné pokračování příběhu. K tomu však nedošlo. Nebyla zjištěna jediná recenze na tento text a můžeme jej snadno považovat za dílko čtenářsky neúspěšné, protože se doprodávalo ještě desítky let po svém vydání.

Nicméně tento román není úplně nezajímavý, protože Peroutka tuto práci pro výdělek povýšil snahou o psychologické portréty postav, které konstruuje prostřednictvím konfliktu sedláka toužícího po novém životě a jeho tchyně,

⁵ STEINBACH 1990, s. 31.

⁶ Tamtéž, s. 15–18.

⁷ STEINBACH 1995, s. 241.

⁸ Zlomek vzpomínky s incipitem „stránek, tužky ořezával a psal až do konce“. LA PNP, fond Ferdinand Peroutka.

⁹ BENEŠ 1933, Srov. též strojepis Benešova článku s názvem *Moderní novinář*. LA PNP, fond Karel Josef Beneš.

posedlé steskem nad mrtvou dcerou. Tematicky se Peroutka výrazně projevuje v dějové linii s umírajícím bratrem sedlákovy nevěsty, novinářem a spisovatelem Karlem. Zde se dá rozpoznat pozdější autor článků o sociální otázce českých spisovatelů, kteří dojdou uznání často až po smrti. Rovněž spílání starého otce redaktorova ku Praze a jejím kavárnám nemusí být – jak se na první pohled zdá – ironickou scénou. V podání mladého, bohému odmítajícího Peroutky může jít o vážně míněný výpad proti životu noční Prahy. Také téma rodiny devastované jedním z jejích členů znal autor z vlastní zkušenosti, protože v jeho rodině takto neblaze působil otec.¹⁰

V témže roce, kdy začala vycházet *Nová matka*, publikoval Peroutka pod pseudonymem Karel Tužil své texty také v časopise *Švanda dudák*, který redigoval zkušený humorista Ignát Herrmann. Jemu Peroutka zdůrazňoval, že si je vědom závislosti svých textů na ruské literatuře.¹¹ Prvními texty, jež v časopise publikoval, jsou netypická frivolní báseň (*Písnička z pátého poschodí*) a povídka o notoricky slibujícím člověku (*Ruka otevřená, ale nedávající*). Po opuštění gymnázia zde pokračoval pod vlastním jménem dvěma povídkami, napsanými „věrně dle Čechova“. Ty byly zjevně poznamenány citovými a milostnými zmatky, stejně jako neschopností rozhodnout o vlastní budoucnosti. Jde o autobiografickou povídku *Existence*, v níž je mladší budižkničemu poučován starším, zkušenějším, a o ironickou povídku o lásce *Jak lidé milují*, která ukazuje, jak do vztahu dvou mladých lidí svými názory zasahují další osoby.

Zdá se, že Peroutka své povídky dále promýšlel a vylepšoval. Například téma povídky *Ruka otevřená, ale nedávající* rozvinul Peroutka ještě v textu *Gustav Traurig, můj příznivec*. Je však možné, že téma lidí slibujících a neschopných někomu odporovat jej fascinovalo také proto, že tato vlastnost byla v dané době součástí jeho vlastní psychické dispozice, a snažil se ji zkoumat.

Další próza, o pompézním pohřbu slavného muže, vyšla v časopise *Samostatnost*, kde pravidelně publikoval jeho tehdejší známý Arne Laurin. Podle K. J. Beneše Peroutka publikoval literární referáty již roku 1912.¹² To však nelze potvrdit, neboť literárních referátů je tu velmi málo a jména, jimiž jsou podepsány, náležejí jiným autorům. Spíše se tu vyskytují referáty divadelní a hudební (Karel Strnad pod šifrou K. S.) nebo výtvarné (Pavel František Malý pod šifrou Efpem). Podobný problém se nejspíš týká již výše zmíněného tvrzení K. J. Beneše, že Peroutka ještě před první světovou válkou publikoval tři

¹⁰ Srov. Peroutkovo exilové sebezpytování ve zlomku J. char[acter]. APK, Peroutka o sobě. Viz též dopis F. Peroutky matce L. Peroutkové z 25. 5. 1918 (?). ANM, fond Ferdinand Peroutka.

¹¹ F. Peroutka I. Herrmannovi z 18. 9. 1913. AMP, F. Peroutka.

¹² BENEŠ 1933.

romány.¹³ Je však znám toliko jeden (*Nová matka*) a zatím se nepodařilo zjistit jakékoli další texty, u nichž by Peroutkovo autorství přicházelo v úvahu. K nalezení zmiňovaných knih nepomohly ani koncepty próz v Peroutkově juvenilní pozůstalosti, která zachovala stopy pokusů o tři literární celky, jimiž jsou *Rodina*, analyzující rozvrat rodinného života, *Duše*, tematizující prostředí kaváren a *Tři doby*, sledující dva kamarády v průběhu několika desetiletí.

Po zúčtování s gymnáziem a rezignaci na univerzitní studia našel Peroutka své první zaměstnání v Umělecké besedě jako referent a později jednatel a příležitostný průvodce uměleckými výstavami, které zde byly pořádány. Nevíme přesně, jak se Peroutka do Umělecké besedy dostal, ale je možné, že toto angažmá vzešlo z jeho návštěv kavárenského prostředí, zvláště proslulé kavárny Montmartre, kde se stýkal s uměleckou bohémou tehdejší Prahy. Jeho zájem o výtvarné umění mohl být také podpořen intenzivními gymnaziálními návštěvami uměleckých výstav ve významných pražských galeriích (Mánes, Topičův salon, Rudolfinum), které na škole od roku 1910 organizoval spisovatel Josef Müldner, suplující profesor historie a psychologie.¹⁴

První válečný rok zasvětil Peroutka pokusům uplatnit se jako novinář, překladatel, recenzent či odborník na ruskou literaturu. A to nejen na české scéně. Jedinečným dokladem Peroutkových ambicí překračujících český kulturní svět je jeho pokus z léta roku 1914 proniknout publikačně do německých novin. Konkrétně pomýšlel na stálou spolupráci s listem *Berliner Tageblatt*, kterou si hodlal zajistit přímluvou Egona Erwina Kische, jemuž se v příslušném dopise připomínal jako ten, kdo přednášel v kavárně Montmartre jakousi naivní báseň na oblíbenou tanečnici a prostitutku Emču Revoluci.¹⁵ Nabízel se jako referent o kulturních záležitostech nebo občasný dopisovatel z Prahy. V souladu se svými zájmy nabízel Kischovi pro začátek německou verzi chystaného článku k desátému výročí úmrtí A. P. Čechova, které připadalo na polovinu července. Jelikož však přesně v tu dobu propukla první světová válka, a německé a rakouské tiskoviny měly jiné starosti než oslavovat výročí ruského spisovatele, můžeme konstatovat, že článek v zamýšlené německé verzi pravděpodobně nikdy nevyšel.

Česky psaná verze článku o Čechovovi ale publikována byla a je razantním vypořádáním se s typem literatury, která je sice umělecky kvalitní, ale v jistém smyslu podporuje mladé lidi v rezignaci a pasivitě.¹⁶ Článek byl nepochybně snahou o programové zavržení umělecké exkluzivity a společenské rezignace

¹³ Tamtéž.

¹⁴ Viz ANONYM 1910.

¹⁵ F. Peroutka E. E. Kischovi, nedatovaný dopis z léta 1914. LA PNP, fond Egon Erwin Kisch.

¹⁶ PEROUTKA 1914.

a patrně také předzvěstí pozdějšího Peroutkova příklonu k pozitivnímu programu budování státu. Tohoto postoje se autor držel i v pozdějších letech, i když byl pro něj nepokrytě vysmíván, např. Václavem Černým.¹⁷ Peroutka se málokdy opakuje, ale své protičechovovské teze zopakoval během let několikrát.¹⁸

V prvním válečném roce začala Umělecká beseda, kde byl Peroutka zaměstnán, vydávat časopis *Život a mýtus*, který po několika číslech zanikl. Peroutka sem na rozdíl od svých přátel a známých nepřispíval, i když je pravděpodobné, že byl do vydávání časopisu nějak zapojen, protože o přípravě jeho dalších ročníků korespondoval s malířem Václavem Rabasem.¹⁹ V těchto několika číslech nedokončeného ročníku časopisu nalezneme jako autory většinu jeho tehdejších známých, namnoze činovníků Umělecké besedy, zejména Čeňka Vořecha, Františka Tučného (pseud. Otakar Malota) a Bohumila Mathesia. Když byl časopis po válce obnoven pod názvem *Život*, Peroutka se výtvarnému referentství již dávno nevěnoval.

Roku 1915 začal Peroutka psát výtvarné kritiky do listu *Čas* a potom do časopisu *Novina*, a to především o výstavách v Obecním domě.²⁰ Kromě toho se věnoval nejrůznějším úvahám na kulturní témata v listu *Naše slovo*, např. o výdělcích v uměleckém prostředí, o návrhu na podporu nezaměstnaných sochařů nebo o literární kritice. Tematicky se z tohoto období Peroutkovy tvorby poněkud vymyká kompilační článek o Napoleonově poměru k ženám. Některým z těchto textů se dostalo ohlasu. Na text o postavení umělců (*Návrh Sapíkův*) reagovala pozitivně mladá novinářka Lidka Zalová (vl. jm. Lidka Vrzalová), jakkoli autor musel následně poněkud mírnit její odpor vůči literární kritice.²¹ Anonymní ohlas na článek *Umění a výdělek* byl spíše strohý, ale navazoval na něj epigram, jehož se stal Peroutka předmětem.²² Ten naráží na jeho vysokou postavu a jeho název zní *Co pomáhá vážnosti?*

*Charakter a práce,
utrpení, vlohý -
někomu však postačí
hodně dlouhé nohy.*

V tomto období napsal své první výtvarné referáty do časopisu *Novina*, který vedl Jan Herben. Zdá se, že výběr periodika představoval pro mladého

¹⁷ ČERNÝ 1939, s. 174.

¹⁸ PEROUTKA 8. 4. 1919; PEROUTKA 1935

¹⁹ V. Rabas F. Peroutkovi ze 17. 8. 1915. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

²⁰ K zákulisí srov. F. Peroutka J. Herbenovi z druhé poloviny roku 1914. LA PNP, fond Jan Herben.

²¹ ZALOVÁ 1915; PEROUTKA 19. 3. 1915

²² ANONYM 1914/1915. Pravděpodobným autorem epigramu je Karel Dostál-Lutinov.

Peroutku promyšlené směřování k pozitivnímu kulturnímu programu, který si spojoval s F. X. Šaldou. Stavěl se tak zároveň proti dekadenci a bohémské samoučelnosti, jak si po letech zapsal při svých newyorských pokusech o sebezpytování:

*V mládí se instinktivně rozhodl pro Šaldovu Novinu oproti Moderní revui. Novina pozitivní, s kulturní misí, s touhou po stylu života a společnosti, Moderní revue pouze shromažďuje droby dekadence. V mládí také Nietzsche ve mně posiloval tuto averzi vůči dekadenci.*²³

Jakkoli obdivoval Šaldovy myšlenkové a stylistické kvality, hned po prvním setkání se mu trochu zprotivila jeho osobnost, když odhalil jeho snahu stylizovat se a dětinsky zapůsobit na mladého literáta.²⁴ V náčrtu prózy *Duše*, dochovaném v autorově pozůstalosti, se zase objevuje scéna, v níž se Šalda v kavárně projevuje estétsky a štílivě a postupně přetahuje všechny vypravěčovy spolustolovníky k sobě, přičemž on sám zůstává sedět a za Šaldou nejde.²⁵

Peroutka však neusiloval pouze o vyšší cíle, musel se také živit. Je doloženo, že podporován svým přítelem Erichem Sobotkou, plánoval posílat „kalendářový věci“ na adresu Ferdinandovo nábřeží, č. p. 8 jakémusi páterovi.²⁶ Pravděpodobně jde o adresu katolického časopisu *Vychovatel*, v jehož redakci působil katolický kněz Emanuel Žák, jinak přispěvatel časopisu *Vlast* a *Čech*. To potvrzuje i nedatovaný Peroutkův dopis zaslaný za války do Německa příteli Sobotkovi, v němž píše: „*wenn Du willst, kann ich den Žák etwas schreiben*“ (jestli chceš, mohu Žákovi něco napsat).²⁷ Navzdory značnému úsilí se nepodařilo identifikovat ani jeden z příspěvků, které měl Peroutka Žákovi odevzdat pro časopisy jím redigované nebo obesílané. Tyto texty zřejmě není možné zjistit podle Peroutkova jména, protože mohly být otištěny pod jménem někoho jiného, třeba právě Emanuela Žáka. Ve světle takového podezření vyznívá Peroutkův text o sociální stránce české literatury daleko osobněji.²⁸ Podstatně pravděpodobnější však je, že Peroutka texty vůbec neodevzdal.

²³ Srov. Peroutkovu exilovou vzpomínku ve zlomku B[UTNOT] – s[e]l[f] identifi[cat]ion]. APK, Peroutka o sobě.

²⁴ PEROUTKA 1995, s. 94.

²⁵ Duše, II. kapitola, V Malé Paříži. ANM, fond Ferdinand Peroutka, náčrtky a poznámky.

²⁶ E. Sobotka F. Peroutkovi z 19. 5. 1915. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

²⁷ F. Peroutka E. Sobotkovi, nedatovaný dopis s incipitem „Mein lieber Erich, entschuldige, bitte...“. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

²⁸ PEROUTKA 6. 3. 1915.

Na jaře roku 1916 byl Peroutka kooptován jako stálý delegát za Uměleckou besedu do Pomocného výboru výtvarných umělců.²⁹ V tomto roce zakončil svou spolupráci se zanikajícím časopisem *Novina* kritickým článkem o chorvatském malíři Vlaho Bukovacovi a jeho výstavě u Rubeše. Celé válečné období je vůbec charakteristické zánikem českých kulturních časopisů a novin, do nichž Peroutka psal nebo psát začínal. Stalo se tak kvůli úbytku čtenářů, odchodu redaktorů na frontu a zesilující cenzuře českých tiskovin. Nelze se tedy divit, že se tento ne právě etablovaný autor na nějaký čas odmlčel.

V druhé polovině roku se vypravil do Německa. Oficiálním důvodem bylo zamýšlené studium obrazů v mnichovské Pinakotéce.³⁰ Skutečným důvodem jeho odjezdu do Německa mohl být ale pokus získat zde práci novináře. Je velmi pravděpodobné, že za tohoto pobytu navštívil také německé hlavní město, jak naznačuje jeden z reportážních náčrtů zachovaných v pozůstalosti:

*Dva dlouhé, těžké roky války nedovedly hlouběji pozměnit fyziognomii Berlína. Život zůstává stále týž v tomto nejdokonaleji upraveném a organizovaném městě na světě. Přijede-li člověk po delší době z Německa do Prahy, je mu v nynější době ledacos podivného. Předně dlouhé, tmavé zástupy lidí před obchody. Toho v Berlíně není. Praktický, téměř amerikanizovaný duch obyvatelů mladého města nad Sprévu ničeho si necení tak jako času.*³¹

Jak dlouho v Německu pobyl a kde všude se pohyboval, není zcela jasné. Ale podle různých narážek obsažených v jeho poválečném cyklu povídek *Z deníku žurnalistova* (knižně 1922) se zdá, že to byl výjezd patrně ne zcela finančně zajištěný, a tudíž dobrodružný. Retrospektivní povzdech zachovaný v jedné povídce souboru je skoro určitě autobiografického rázu:

*I já, zůstav kdysi, když jsem ještě jezdil po světě, v Berlíně pojednou osamocen, bez peněz, bez chuti do života, i beze cti, divě se nesmírně a jsa smuten, nemaje od koho očekávati pomoci a potěchy, děl jsem, hledě postihnouti příčiny: das ewig Weibliche.*³²

Tato vzpomínka má pravděpodobně reálný předobraz v milostných zmatcích mezi Peroutkou a Wally Hahnovou, snoubenkou jeho kamaráda Ericha Sobotky. K těmto záležitostem se možná vztahuje událost popisovaná Pavlem Kosatíkem v jeho monografii věnované Peroutkovi, kde zmiňuje, že Peroutku jeho přítel ohrožoval revolverem.³³

²⁹ ANONYM 31. 3. 1916. Viz též zápis členské schůze z 12. 11. 1915, Výtvarný odbor Umělecké besedy – Zápisník 1911–1916. LA PNP, fond Umělecká beseda, II. oddíl, k. C56.

³⁰ KOSATÍK 2003, s. 53.

³¹ Dva dlouhé, těžké roky války. ANM, fond Ferdinand Peroutka, náčrtky a poznámky.

³² PEROUTKA 27. 7. 1919, s. 1. Knižně viz PEROUTKA 1922, s. 121.

³³ KOSATÍK 2003, s. 219.

Obecně snad lze předpokládat, že potom, co se v Čechách radikálně omezila možnost psát do českých časopisů, začal – ostatně ve smyslu svého původního záměru z roku 1914 – znovu usilovat o možnost publikovat v německých časopisech a novinách. Není však vůbec jasné, proč skutečně do Německa v roce 1916 odjel a kdy přesně se vrátil. Nicméně se dá tušit jakési nepříjemné fiasko profesní i osobní, zesílené svízelnými poměry válečných let.

Významnou událostí tohoto roku bylo pro Peroutku jedno úmrtí v kruhu přátel. V červenci padl na ukrajinské frontě sochař Vojtěch Sapík, člověk, kterého si v prostředí české umělecké bohémy velmi vážil. Opožděný Peroutkův nekrolog je nejen vyznáním osobní ztráty, ale také potvrzuje jeho odstup od bohémského chování přátel a známých.³⁴

Začátkem roku 1917 publikoval Peroutka rozsáhlou úvahu o národním umění, v níž se zabýval hlavně poměrem mezi národním a mezinárodním v českém kulturním prostředí.³⁵ Text vzbudil několik reakcí a polemik, mimo jiné ze strany Elišky Krásnohorské³⁶ a Richarda Weinaera.³⁷ Šlo ostatně o ústřední téma polemik mezi nastupujícími umělci avantgardy a zavedenými tvůrci.

Roku 1917 se Peroutka seznámil prostřednictvím Stanislava Minaříka, nakladatele a překladatele z ruštiny, s redaktorem Ottou Fischerem, příslušníkem českožidovského hnutí.³⁸ Díky němu se stal od září stálým spolupracovníkem časopisu *Rozhled*.³⁹ Šlo o časopis, který nahradil zastavený *Rozvoj*, jenž představoval po dlouhá léta tiskový orgán českožidovského asimilačního hnutí. Peroutka, podle svého tvrzení, *Rozvoj* pravidelně četl.⁴⁰ Vážil si zvláště článků lékaře Viktora Vohryzka, vůdčího myšlenkového reprezentanta tohoto hnutí.⁴¹ Vohryzek byl ostatně iniciátorem myšlenky na založení českožidovského listu *Tribuna*, v němž našel Peroutka po válce útočiště.⁴² Spolupráce s *Rozhledem* znamenala pro Peroutku zásadní zvrát v jeho literární kariéře, protože předmětem jeho psaní se pomalu, ale jistě stávala spíše politická dimenze společnosti. Sám o tom později během rozhovoru vysílaném na Svobodné Evropě v odpovědi na otázku, jak se stal politickým publicistou a esejistou, prohlásil následující:

³⁴ PEROUTKA 1916.

³⁵ PEROUTKA 9. 1. – 11. 1. 1917.

³⁶ KRÁSNOHORSKÁ 1917.

³⁷ WEINER 1917.

³⁸ Srov. léty poznamenanou vzpomínku in: PEROUTKA 1995, s. 88.

³⁹ O. Fischer F. Peroutkovi z 29. 8. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁴⁰ PEROUTKA 7. 12. 1917, s. 6.

⁴¹ Tamtéž.

⁴² K založení listu *Tribuna* viz ANONYM 1918.

Já jenom vím, že když jsem napsal první článek, tak ode mne žádal potom redaktor Fischer druhý článek a třetí článek a čtvrtý článek politický, a tak jsem do toho nějak vplul. A najednou přišel převrat a přišla první demokratická republika a tenkrát člověk už začal cítit toto jako povinnost. Ale to všechno přišlo proti mému očekávání, proti mé vůli, proti mým plánům. Já jsem se chtěl vychovávat pro literární kritiku, pro uměleckou kritiku, do té doby jsem psal výtvarnou kritiku a literární kritiku, měl jsem dokonce jakési takové podivné úspěchy. [...] Ačkoli jsem tenkrát měl takový „úspěch“ u Elišky Krásnohorské a i u jiných lidí, kteří mne vyzývali od té doby, abych psal jim články o umění a o literatuře, tak najednou jsem nějakým způsobem přestal a začal jsem psát jenom – vlastně – články politické a tu a tam jsem ještě se vrátil k literatuře. Ta náhoda snad, jestli to byla náhoda, že mě k tomu přivedla. Snad bych se k tomu dostal jiným způsobem taky. Ale jak se mi to jeví a jeví, tedy ta náhoda, že jsem šel navštívit tenkrát v neděli, někdy v prosinci 1917, pana Minaříka, ta mě vrhla na tuto politickou dráhu.⁴³

V *Rozhledu* publikoval Peroutka do konce roku kromě výtvarných referátů několik rozsáhlých textů, např. o současné situaci výtvarného umění, o sociální stránce české literatury nebo o českožidovské otázce. Velmi zajímavá je rozsáhlá recenze Rádlova textu F. X. Šaldova *filozofie*, která vyznívá jako podmíněná obhajoba Šaldy jako myslitele.⁴⁴ Na stránkách *Rozhledu* došlo k zásadní proměně Peroutkova psaní, protože zde získal dostatečně velký prostor pro své úvahy na pokračování, které byly formou podobné politickým komentářům otiskovaným později v listu *Tribuna*. Zdá se, že měl také volnou ruku ve výběru témat (např. o sociální stránce české literatury psal už dříve). Výtvarné referáty a články o umění jsou zjevně na ústupu a vzrůstá zájem o obecnější společenská témata, o sociologii a psychologii. Pouze povídka *Její poslední let* o sebevraždě mladé dívky, otištěná v časopisu *Zlatá Praha*, připomíná, že autor se navzdory delší pauze nevzdal svých literárních ambicí.⁴⁵

V předposledním roce války se Peroutka možná pokusil publikovat blíže nespecifikovanou knihu, jak naznačuje dopis jeho přítele malíře Josefa Jiříkovského: „Musím Vás, příteli, opět napomínat o vaši knihu. Pošlete ji přece. Budu Vám k smrti vděčen!“⁴⁶ Ani rozsáhlá rešeršní činnost však nevedla k identifikaci tohoto titulu, a je tedy pravděpodobnější, že pokud vůbec příslušný rukopis existoval, k jeho vydání nedošlo a následně uvízl v některém nakladatelství.

⁴³ Rozhovor Ferdinanda Peroutky s Jiřím Kárnetem na Rádiu Svobodná Evropa. AČR. Srov. PEROUTKA 1995, s. 89.

⁴⁴ Peroutka vzpomíná na vydání tohoto textu slovy: „Myslím, že [Šalda] ani tu kritiku nečetl“ PEROUTKA 1995, s. 97.

⁴⁵ PEROUTKA 10. 10. 1917, s. 15.

⁴⁶ J. Jiříkovský F. Peroutkovi z 1. 8. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

V předposledním roce války už také Peroutka nebyl zaměstnancem Umělecké besedy, přesné okolnosti jeho odchodu však neznáme. Jeho zdejší angažmá se završilo nesmyslným konfliktem, hraničícím se soudním sporem, když Peroutka nebyl schopen do knihovny Umělecké besedy vrátit zapůjčené knihy.⁴⁷

Začátkem roku 1918 se Peroutka rozhodl tajně odejít z Rakouska-Uherska do Německa, aby unikl pokračujícím odvodům do armády. Hranice překročil patrně někdy v únoru, kdy přestal definitivně psát do *Rozhledu*. Údajně zamýšlel dostat se přes Bodamské jezero do Švýcarska a připojit se k českému zahraničnímu odboji. Když dorazil na místo, transport přes jezero nebylo možné uskutečnit, protože převozníci byli nedlouho před tím odhaleni a člun byl rozstřílen pohraniční stráží.⁴⁸ Bezradný Peroutka se potom jistý čas pohyboval po alpských hřebenech a přebýval v horských chatách a pak odjel do Mnichova, kde zakotvil v ulici Adalbertstraße 5/III, v bytě Ericha Sobotky, svého přítele z gymnaziálních dob.⁴⁹

V hlavním městě Bavorska pak začíná tajemné období Peroutkovy publicistiky, o němž sice máme základní informace, ale většinu z nich se nikdy nepodařilo potvrdit.⁵⁰ Jediné, o co se můžeme v této souvislosti opřít, je tvrzení K. J. Beneše, že Peroutka přispíval do satirického časopisu *Jugend* nebo také do mnichovských novin *Münchener neueste Nachrichten*. Někdy se rovněž uvádí, že psal do satirického časopisu *Simplicissimus*, ale tato informace se objevila až v americkém exilovém prostředí po jeho smrti.⁵¹ Peroutka sám naznačuje, že v Mnichově chodil do stejnojmenného kabaretu.⁵² Představa, že se v Německu specializoval na ruskou literaturu, se nepotvrdila. Navíc se, s ohledem na kontext válečných let, zdá zcela neudržitelná, protože ruská literatura v tu dobu určitě nebyla konjunkturním tématem. Zmiňovaný časopis *Jugend* byl navíc zavedeným humoristickým periodikem, v němž žádné literárněkritické či literárněhistorické články nenalezneme. V časopise je však velké množství menších anonymních textů, u nichž nelze autorství určit.

Prolistováním a následnou analýzou obsahu listu *Münchener neueste Nachrichten* bylo zjištěno, že se zde výlučně v roce 1918 vyskytují texty

⁴⁷ Zápis schůze z 5. 9. 1917, Výtvarný odbor Umělecké besedy – Zápisník 1916–1921. LA PNP, fond Umělecká beseda, II. oddíl, k. C56. Srov. též dopis F. Svojsíka F. Peroutkovi z 3. 10. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁴⁸ BENEŠ 1933.

⁴⁹ E. Sobotka F. Peroutkovi z 1. 11. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁵⁰ Viz HAVELKA 1995.

⁵¹ DRESLER 1979.

⁵² PEROUTKA 29. 4. 1919.

podepsané jménem Rudolf Greda. O tomto autorovi, na rozdíl od ostatních zde etablovaných autorit, nebylo možné nic dalšího zjistit. Tyto výtvarné referáty navíc nesou některé rysy Peroutkou podepsaných výtvarných referátů v češtině (texty na pokračování, podobná struktura textu). S jistotou je nicméně Peroutkovi přisoudit nelze.

Situace je komplikovaná také v případě údajných Peroutkových scénářů pro německé detektivní filmy natočené firmou UFA v Mnichově. Peroutkova vazba na filmový průmysl je nejasná, ovšem naznačuje ji například Peroutkova poválečná korespondence s česko-německým hercem Josefem Bunzlem, který v několika německých filmech mnichovské proveniencí v období první světové války hrál. Peroutka sám tuto záležitost upřesnil po druhé světové válce u příležitosti vstupu do Národního shromáždění, když napsal, že „*jest autorem dvou filmových libret, napsaných podle Dostojevského, která za první světové války měla skvělý úspěch*“.⁵³ Okamžité použití scénářů se nezdá pravděpodobné. Předpokládáme-li zpoždění výroby filmů na konci války, může jít také o nějaký poválečný film, u něhož není uveden scénárista.

Steinbachem uváděný pseudonym Kopf (šlo o rodné příjmení jeho matky), jehož měl Peroutka užívat za války, nebyl u žádného textu ani jiného díla nalezen.⁵⁴ Spíše je ale možné, že pod tímto jménem v Bavorsku vystupoval jako soukromá osoba, aby svým neněmecky znějícím jménem nebudil pozornost.

Díky českému zaměstnanci mnichovského konzulátu Eduardu Machatému se nakonec Peroutkovi podařilo získat cestovní pas pro pobyt v Bavorsku a absolvovat formální odvody, při nichž byl zproštěn povinnosti vojenské služby.⁵⁵ Na podzim roku 1918 se vrátil do Čech, takže mohl být svědkem událostí 28. října v Praze. A právě zážitek z kolektivního zpěvu na Václavském náměstí jej podstatně formoval k jisté opatrnosti vůči převládajícím názorovým proudům a projevům davového nadšení.⁵⁶

Začátkem listopadu vyšel v obnoveném českožidovském časopise *Rozvoj* Peroutkův článek o soudobém revolučním hnutí.⁵⁷ Tento text byl podle vzpomínání v rozhovoru s Jiřím Kárnetem, vysílaném na Svobodné Evropě, přímo objednan redaktorem *Rozhledu* Ottou Fischerem po již zmíněném náhodném setkání v bytě Stanislava Minaříka. O okolnostech vzniku článku, který má pro Peroutkův život převratný význam, řekl Peroutka následující:

⁵³ KOSATÍK 2003, s. 55.

⁵⁴ STRNAD (ed.) 1985, s. 15.

⁵⁵ BENEŠ 1933. K situaci v Mnichově viz též BAŠTA 2015.

⁵⁶ PEROUTKA 1995, s. 88.

⁵⁷ PEROUTKA 1918.

Bylo krátce po ruské revoluci, a tak jsme přirozeně mluvili o ruské revoluci. Byla to největší událost doby. A já jsem přitom mluvil o ruské literatuře, kterou jsem tenkrát velmi dobře znal, a vykládal jsem, jak v podstatě se Rusové po celé století báli ruské revoluce, od začátku 19. století až do začátku 20. století. To byl stálý strach z toho, co se jednoho dne v Rusku udá. [...] Pan Fischer mne požádal, abych mu napsal o ruské revoluci článek. Nikdy jsem nezamýšlel o tom psát, ale když to žádal, tak jsem to zkusil a článek napsal, a to bylo vlastně, jak jsem se dostal vůbec k politické činnosti. Jenomže já bych ten svůj první politický článek nepřeceňoval.⁵⁸

Mluví-li zde Peroutka skutečně o článku otištěném v *Rozvoji*, pak se zmýlil v časovém a tematickém určení, protože článek se ve skutečnosti týká spíše české a německé revoluce. Přítomnost textu v obnoveném časopise *Rozvoj* však nepřímou potvrzuje důležité svědectví, že Peroutka tu měl na starosti předávání textů do sazby.⁵⁹ Odtud se pak Peroutka dostal do redakce připravovaného českožidovského listu *Tribuna*, který začal vycházet na jaře 1919.⁶⁰

*

Peroutkovu juvenilní tvůrčí dráhu lze charakterizovat především tím, že se nejprve snažil stát spisovatelem, aby nakonec zakotvil v novinářství. Již v roce 1914 se tituluje jako „spisovatel z Vršovic“. Z konceptů v pozůstalosti je možné si utvořit jakousi představu o směřování k tomuto dlouho nenaplněnému cíli. Dochovaly se výše zmíněné náčrty třech žánrově různých próz (*Rodina*, *Duše*, *Tři doby*), které v období kolem první světové války koncipoval, přetvářel a doplňoval různými motivy. Kromě těchto větších celků se dochovalo množství drobných postřehů a náčrtků, které dávají nahlédnout do psychologie a formujícího se hodnotového systému mladého muže. Tyto zápisky však nebyly nikdy proměněny v něco zásadnějšího, a zůstávají pouze dokladem tendencí Peroutkovy rané tvorby.

Na jeho prvotinách můžeme jasně identifikovat, že zájem o literaturu hrál v jeho životě ústřední roli a že k politické žurnalistice se později „odsoudil“ sám tím, že byl lapen do osidel „generace budovatelů státu“. Jeho touha po sepsání významného literárního díla byla celoživotní, projevuje se jak na začátku jeho kariéry, tak v neztenčené podobě také na jejím konci. Neschopnost naplnit tyto literární plány podle vlastních vysokých nároků byla patrně jeho celoživotním traumatem.

Největší překážkou rozvoje Peroutkovy publicistické činnosti ve sledovaném období byla jeho nechuť pracovat na objednávku, záliba ve zpracovávání

⁵⁸ PEROUTKA 1995, s. 88–89.

⁵⁹ KOPECKÝ 2018, s. 54.

⁶⁰ Viz k tomu ANONYM 1918.

vlastních témat a patrně také délka jím nabízených textů, které často vyústily v cyklus na pokračování. Peroutkův odpor k zadávané práci způsoboval, že i významné nabídky ke spolupráci zůstávaly z jeho strany nevyslyšeny. Bez odezvy například zůstala nabídka Jana Štence, aby psal do jeho grafické ročenky,⁶¹ nabídka spolupráce od loutkáře a divadelního teoretika Jindřicha Veselého, známého podporovatele mladých talentů,⁶² nebo návrh kooperace s časopisem *Volné směry*, celkem podrobně projednávaný s Antonínem Matějčkem a T. F. Šimonem.⁶³ Peroutkovo psaní se ostatně začalo koncem války ubírat zcela jiným směrem a výtvarné referentství, související s jeho prací v Umělecké besedě, jej možná přestalo naplňovat.

O pravidelnou spolupráci s předními českými listy Peroutka usiloval především prostřednictvím nabídky svých humoristických textů. Ty však patrně nepřipadaly příslušným redaktorům dost zajímavé, jak naznačuje výskyt Peroutkova jména v rubrice odmítnutých rukopisů v časopise *Humoristické listy*, kam se evidentně snažil několikrát proniknout.⁶⁴ Když konečně pochopil, v čem spočívá působivost jeho textů, a začal psát výtvarné referáty a originální úvahy, přerušila jeho snahy válka. V důsledku válečného stavu se, jak už bylo konstatováno, české časopisy ocitly v krizi a mnohé z těch, do nichž psal, postupně zanikly: *Česká kultura*, *Čas*, *Besedy Času*, *Novina*, *Naše slovo*. V časopisech a listech publikujících jeho texty měl navíc výtvarnou rubriku na starosti skoro vždy někdo jiný, etablovanější. Peroutka byl mladý, v očích kulturní obce nevzdělaný a vzhledem ke své kritičnosti brzy také neoblíbený, zvláště u členů Jednoty umělců výtvarných a jejich časopisu *Dílo*.⁶⁵

V Peroutkových výtvarných referátech nalézáme kritiku umělců a umělecké společnosti, kterou znal osobně z pražských kaváren. Na posuzovaných obrazech mu vadí zvláště východiska, totiž bezradnost, lenost, nevzdělanost a necitelnost jejich tvůrců. Mnohdy jsou jeho kritiky snad i nespravedlivé – například když odsuzuje obrazy Zrzavého nebo Bukovace –, ale i tyto výpady jsou zajímavé právě tím, jak prudce vybočují ze spíše nevzrušivého tónu soudobých výtvarných kritik. Peroutkova mladistvá publicistika však není tak buřičská a nedospělá, jak se na první pohled zdá, protože vykazuje schopnost pojmenovat důležité a aktuální problémy. Je třeba si uvědomit, že do roku 1918 Peroutka jako mladý a neznámý autor dokázal vyvolat v českém tisku svými texty několik výrazných ohlasů.

⁶¹ J. Štenc F. Peroutkovi z 11. 7. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁶² J. Veselý F. Peroutkovi z roku 1918. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁶³ A. Matějček F. Peroutkovi ze 17. 1. a 29. 1. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka; T. F. Šimon F. Peroutkovi z 15. 9. 1917. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁶⁴ Srov. ANONYM 1913; ANONYM 22. 9. 1916.

⁶⁵ Viz např. ANONYM 1915/1917, s. 81.

V osobní rovině můžeme v těchto letech rozeznat Peroutkův utajený zápas s vlastní oblomovštinou, nespolehlivostí, nechutí se někomu a někam vnucovat a zřejmou neschopností využít příležitosti. Tento rozměr Peroutkovy osobnosti zůstával dosud spíše skrytý, protože převládala tendence neupozorňovat na jeho pochybné vlastnosti a na to, jak velký vnitřní boj svedl, aby dosáhl toho, co jeho čtenáři chápou jako přirozené prosazení výrazného ducha a zřejmého stylistického talentu.

Kvůli nedostatku vyššího vzdělání hrozila mladému Peroutkovi určitá společenská marginalizace a obvinění z neodbornosti. Této eventualitě čelil sebevzděláváním, ke kterému měl zřejmě přirozený sklon a jež bylo iniciováno již v raném mládí. O jeho četbě toho však víme jen velmi málo. Zdá se, že šlo kromě českých autorů (F. X. Šalda, K. Havlíček, T. G. Masaryk) hlavně o ruskou klasickou literaturu (A. P. Čechov, F. M. Dostojevskij), anglickou literaturu (R. W. Emerson, G. K. Chesterton) a německou filozofii, zvláště Friedricha Nietzscheho. Mezi jím zmiňovanými autory však nalezneme také jméno rakouského novináře Karla Krause. A podle jednoho svědectví ke konci války četl také Ladislava Klímu.⁶⁶

Peroutka patrně trpěl jistými psychickými problémy a jeho ostýchavost a neprůbojnost jej odsuzovaly k částečné společenské rezignaci.⁶⁷ Jeho rukopisné poznámky z válečné doby naznačují polehávání doma a výčitky rodičů, zvláště matky. Zdá se, že měl jisté ustálené představy o své budoucnosti, ale zrazovaly jej depresivní a úzkostné stavy a neschopnost harmonizovat se s okolím. Jeho nechuť k některým aspektům kavárenské bohémy byla niterná a klíčová. Peroutka je šokován její vulgárností, volnými mravy a také projevy vypočítanými na efekt.

Klíčovým prostorem Peroutkova mladistvého intelektuálního života jsou kavárny, zvláště kavárna Montmartre. Zde se setkal s několika významnými postavami kulturní Prahy – sám příliš mladý a nezralý, než aby byl rozpoznán jako kulturní fenomén. Můžeme předpokládat, že k jeho zasvětitelům do kavárenského života patřili hlavně dva nerozluční kumpáni, novinář Arne Laurin a básník Otakar Hanuš, kteří se však v roce 1913 pohádali a nadobro rozešli v Laurinově plagiátorské aféře.⁶⁸ Na Hanuše Peroutka odkazuje v jednom ze svých prozaických textů o lásce. Laurin, který později zakotvil jako redaktor *Rozvoje*, byl pravděpodobně jeho prvním prostředníkem směrem k českožidovskému hnutí a jeho přičiněním Peroutka celkem dobře poznal také novináře

⁶⁶ KOPECKÝ 2018, s. 54.

⁶⁷ Srov. Peroutkovo exilové sebezpytování ve zlomku E. activity, shyness, s. 3. APK, Peroutka o sobě.

⁶⁸ HANUŠ 1913.

Egona Erwina Kische. V Montmartru také poznal spisovatele Jaroslava Haška, s nímž se poprvé opil⁶⁹ a jehož prohlášení v hospodě Na Balkáně se mu stalo po jistou dobu mottem: „*Už mám toho dost, být pořád slušný. Já nechci být slušný.*“⁷⁰ Později nicméně hodnotil Haška kriticky a jeho vliv na své mladistvé postoje nezdůrazňoval. V americkém exilu vzpomíná na jiné své mladistvé motto, které zní daleko významněji a ušlechtleji: „*Je nedůstojno duše vznešené rozšiřovat zmatek, který sama cítí!*“⁷¹ Je zřejmé, že tyto dva výroky určují směřování mladého Peroutky přes rozvázání konvenčních společenských ohledů až po snahu vyžadovat určitou organizovanost a vnitřní pevnost po sobě i jiných.

Daniel Řehák

⁶⁹ PEROUTKA 1995, s. 106-107.

⁷⁰ Zmíněno na dvou místech v pozůstalosti: [...] nenahlížím, proč bych n[...] úplným k jiným. ANM, fond Ferdinand Peroutka; První láska. ANM, fond Ferdinand Peroutka.

⁷¹ Viz Peroutkovu vzpomínku ve zlomku B – char[acter], s. 12D (s. 24). APK, Peroutka o sobě. Srov. PEROUTKA 1991, s. 276. Autora tohoto výroku se nepodařilo dohledat.

NOVÁ MATKA. Román

Podepsáno: Karel Tužil

Část I.

I.

O žních bylo viděti ještě Horákovou, která docházela na nejvzdálenější pole statku; ženci vídali její červenou zástěru již tehdy, když kmitala se teprve mezi stromy na lesní pěšině. Ku konci srpna prošla již jen někdy zahradou nebo postála před vraty, dívajíc se vždy někam za řeku, k lesům, a na den sv. Václava byla tak slabá, že ani z lože nevstala. Kdo přišli ji navštívit, vyprávěli, jak slabá je, jak fialové skvrny má na zažloutlých tvářích. Téměř každý den jezdil ze statku vůz do města pro lékaře. Byl to starý muž s vážnou tváří, jež byla ještě den ode dne zachmuřenější, odcházel-li od nemocné. Horák doprovázel ho vždy až k povozu a úzkostlivě snažil se čísti v jeho tváři.

Síly Horákové prchaly kvapem. Její matka, stará Pechová, bydlící na statku, nevzdávala se však posud naděje. Zdálo-li se jí, že dceřina tvář vypadá zdravěji, obešla s radostnou zprávou všechny sousedy; ale ti zdáli se býti přesvědčeni, že mladá hospodyně již nevstane, a Pechová byla ustrašena jejich zamlklostí. Hledala pomoci všude; jednoho dne potkal se doktor na dvoře s roztrhanou bylinářkou z lesní samoty, kterou přivedla. Usmál se pouze nevesele a zvolna odvrátil hlavu. Obě staré ženy zavřely se u nemocné na dlouhou dobu, vařily pak cosi vonného ve větším kotlíku. Večer bylinářka odešla, z uzlíku jí vykukovaly buchty, vejce a přes rameno nesla čerstvě zaříznutou husu. Pechová dívala se za ní, až zmizela v houstnoucím šeru; pak vrátila se k dceři.

A jednoho dne, kdy listí v zahradě leželo již všechno pod stromy a holé větve divně a nezvykle šelestily v podzimním větru, jeli dvakráte pro doktora. Pak přijel ještě v noci; z koní se téměř kouřilo, jak pádili tryskem. Byla to tmavá noc, mraky se honily po obloze; jen jedna hvězda zářila na bouřlivém nebi; a hvězda ta byla klidná a jasná. A ráno byla Horáková již mrtva.

Časně ještě počaly se scházeti sousedky a naplnily dům ustrašeným šepotem. Pechová seděla beze slova vedle postele a zdálo se, že neslyšela ani pozdravy. Horáka nebylo viděti. Po podlaze byly rozlity léky, vše bylo neuklizeno. Ještě na to ani nepomyslili. Čeládka často nakoukla do okna ze dvora. Horáková měla černé, hluboké oči a vyprávělo se, že se do těch očí zamiloval za jejího mládí blízký mlynář a chtěl si ji vzít. A nyní bál se každý zatlačiti jí oči, neboť všem se zdálo, že pokud má víčka otevřena, ještě jaksi zpolovice žije; ale kdyby se ty černé oči zavřely, že by mrtvola rázem vychladla. Obě děti, tříletý Karlík a o rok starší Mařenka, se nepamatovaly, že by měli kdy tolik hostů; a když pak byly odneseny k sousedovým dětem, byly tak spokojeny jako nikdy jindy.

Po celý den, matný a nejasný den, netřeskly hlučněji dvěře, neozval se zvučnější hlas; slepice mlčely a nebylo jich ani vidět, jako by je lstivá liška povraždila pod záštitou temné noci. Pechová chodila jako bez ducha. K poledni se spustil těžký, šumivý déšť; poslední listy byly sraženy. Ve statku šlo se večer brzo spát. Nikdo však nemohl říci, zda tito bolem stížení lidé neproboděli na posteli celou noc, dívajíce se tupě do tmy.

Ráno bylo chladné. Horák vzpomínal: včera touhle dobou byla ještě Anna živa. Vše jej doma tísnilo a rozesmutňovalo; na okně byla ještě rozevřená knížka, v níž nebožka naposled četla, přes lenoch židle visela její sukně. Zdálo se mu býti nemožným setrvati déle pod touto střechou, kde ho vše dusilo a tísnilo upomínkami. Zašel do stáje, postál tam u dveří téměř hodinu, aniž by myslil na něco určitého. Čeledín šeptal, že je hospodář dnes divný. Horák neviděl nic, ač měl oči otevřeny: neviděl, jak vrabci, mající hnízdo někde v trámoví, sedali malému teleti na hřbet. Jakási mlha zastřela jeho zrak. Ve stáji bylo teplo a dusno, a když Horák vyšel na dvůr, kde fičel vítr, zamrazilo jej. Pak dal se bez cíle do rozmoklých polí. Šel stále stejně zvolna, cestou necestou, kalhoty byly až po kolena promočeny od brouzdání mokrou travou. Chvillemi spadla velká, studená kapka ze šedivého nebe. Šel a šel, jako by cítil, že něco v něm praskne, zastaví-li se. Přišel až k železničnímu náspu, kde kluzké, deštěm vymyté a ojezděné kolejnice se leskly jako stříbro. Kolem se hnal vlak; Horák poprvé se zastavil, postavil se blízko k ubíhajícím vozům a pozorně sledoval, jak veliká tělesa jej mýjela, díval se do pohybu kol a naslouchal rachotu a řinkotu. Teplý zápach oleje jej chvílemi zalil. Až do samého poledne bloudil kolem trati, stavěl se blízko ke všem vlakům a opíjel se hlukem a pohybem.

Doma bylo jako po vymřeni; ptal-li by se kdo Horáka, zda toho dne obědval, Horák by nevěděl. Po dlouhé době oprášil staré housle a broukal na nich tiše, pouze prsty, bez smyčce, až do večera. Byly to divné zvuky! Jako by někdo nešťastný plakal.

Nadešel den pohřbu. Byl to nejjasnější den celého týdne. Čeledín, který zůstal doma, aby hlídal statek, viděl, jak pohřební průvod točí se za vsí po sluncem ozářené silnici. A zavál-li vítr, slyšel i zřetelně hráti hudbu.

II.

Horákův statek ležel v samém středu vesnice. Byl to rod od nepaměti zámožný; byl čas, kdy byl nejbohatší v celých Trnovanech. Ale Horákův otec musil vybaviti několik dětí; chtěje každému dáti co nejvíce, oslabil vlastní statek.

Ženu přivedl si mladý Horák z blízkého Zálesí; s ní přistěhovala se i její matka. Byla to hodná, příčinlivá žena, byť i poněkud staromódního rázu, ta stará Pechová. Dcera Anna, to byla její chlouba. Po celý život nezažila

Pechová štěstí: muž prohýřil statek a brzo po pádu jmění sám zemřel. A tak, když Anna se vdávala za Horáka, byla se svou matkou téměř na mizině.

Nyní, když dcera zemřela, přenesla Pechová všechnu svou lásku na její děti, Karla a Marii. Jednoho dne, nedlouho po pohřbu, sešlo se u Horáků několik sousedů. Hovořilo se o blízkých volbách a bylo zřejmo, že chtějí Horáka zbaviti jeho trudných myšlenek. Bylo to v podvečer a rychle se šelo. Stará Pechová neposlouchala hovor a oddávala se očividně vlastním myšlenkám. Pohlížela stále na obě děti, tiše schoulené u ní na lavici. Pak náhle vstala, vešla s nimi doprostřed světnice před Horáka, položila ruce na jejich hlavy a pravila hlasem pohnutím se třesoucím: „Josefe, vidíš, ty dvě děti jsou to jediné, co nám zbývá po Anně. Josefe, slib mi, že uctíš její světlou památku a že budeš pečovati o ty sirotky jako o oko v hlavě. Nezdá se ti, jako by v nich naše Anna s námi dlela?“

Vstrčila děti Horákovi do náruče. Ten zvolna povstal, přivinul děti k prsoum a zadíval se na jejich hladká čela.

„Maminko, dlouho jsem již o tom sám přemýšlel. Víte, jak Anně bylo těžko odejít od dětí tak malých. A nad jejím hrobem jsem sám sobě slavnostně slíbil, že nakupím kolem těch ubohých holátek všechno blaho, co budu jim moci dáti, když již ztratili to největší štěstí míti vlastní matku.“

Pechová se rozplakala: „Sousedé, slyšeli jste,“ vzlykala. „Beru vás za svědky. A ty, Josefe, měl-li bys někdy zapomenouti na svůj slib, pak...“ Nedopověděla. Obě děti, když viděly babičku plakat, rozplakaly se také. Sousedé pomalu odcházeli. – –

Den míjel po dni, měsíc sledoval druhý, čas plynul jako voda. Brzo tomu bylo již rok, co Horáková zemřela. Toho dne byli všichni dlouho na hřbitově. Karel a Mařenka zapomněli již téměř, jak maminka vypadala. Pak opět uplynul měsíc, druhý, přehoupl se nový rok a po plískavých dnech únorových a tuhých mrazech, které trvaly ještě dlouho do března, přicházelo jaro.

Zde počíná se vlastní mé vypravování...

III.

Cesty ještě nerozmrzly, když Horák počal choditi každý den do Zdic. Z Trnovan je tam malá hodinka a cesta vede lukami rovnými jako stůl. V létě bývá na nich tráva nesmírně vysoká a vonící po celém kraji. Ale nyní byla země ještě úplně chladná, ve všech koutech ležel posud sníh, a Horák musil pečlivě dbáti, aby nesklouzl po náledí.

Každý den, nedlouho po poledni, bylo viděti vysokou Horákovu postavu blížiti se od Trnovan. Zdičtí počali se diviti této pravidelnosti, neboť nevěděli vlastně, kam chodí. Horák vešel vždy nejdříve do hostince, kde obyčejně

ještě myli nádobí po obědě. Dovedl však vždy tak dovedně vyklouznouti, že nikdo nepochopil, kudy vyšel. A vyběhl-li zvědavý hostinský před dům, nebo i na roh pospíšil, Horáka nebylo nikde. Hostinský byl by musil jíti zadem, přes vlastní dvůr a zahradu, aby viděl, jak Horák se opatrně ohlíží a vzdaluje. Za zahradou patřící k hostinci ležel statek Medřických.

Medřičtí nebyli dlouho ve Zdicích usedlí, ale za krátký čas skupili polností více, než měl nejbohatší usedlík. Vyprávělo se, že jejich předkové prý pocházeli ze Srbska; ještě prý děd nynějšího hospodáře byl pravoslavný. Postava Medřického to úplně potvrzovala: byl těla mohutného a rozložitého, jiskrných očí, zcela tak, jak byli malováni srbští junáci.

Tento Medřický měl dceru, asi dvacetiletou Květuši. Byla to dívka nevyšoká a nenápadná, ale milé a tiché krásy. Ruce měla poněkud ztvrdlé, neboť otec ji přidržoval ke vši domácí práci. Půvabem svého úsměvu získala si každého. Matky již neměla.

Horák znal se s Medřickým již několik let. Scházeli se časem náhodně v kostele v neděli, odkudž pak obyčejně zašli do hostince. Vídali se rádi a daleko již pokyvovali na sebe usměvavě a mávali klobouky. Medřický rád hovořil s druhem o mnoho mladším, který se choval k němu s přátelskou úctou, obdivuje jeho hospodářské znalosti a obratnost. Pomalu stával se jejich poměr vřelejší a tu zašel Medřický do trnovanského hostince kvůli Horákovi, tu zase Horák do Zdic. Květuši poznal Horák teprve na pohřbu své ženy, kam ji Medřický s sebou přivedl. Od té doby však přirozeně styky jejich polevily, neboť Horák přísně dodržoval smutek, a po celý rok do hostince nevkořčil.

Když Květuši poprvé spatřil, nevšiml si jí Horák téměř, jsa příliš zaujat žalem. A i nadále, potkal-li ji kdy, zdravil pouze chladně a lhostejně. Nezajímala ho. Ale kdysi, když přišla navštívit jej s otcem do statku, když tak vlídně a roztomile se zabývala dětmi, jako by Horák náhle poznal její krásu a přednosti. Díval se tak rád, když honila Mařenku, držíc Karla v náručí. Hoch a dívka říkali Květuši „teto“ a hladili ji stále svými buclatými dlaněmi po jejích hebkých a červených tvářích. Když Medřických odcházeli, vynutil na nich Horák slib, že příští neděli přijdou opět; doprovázel otce a dceru až za ves ke kříži a vracel se již v úplné tmě.

Druhý den viděl stále Květuši před sebou. Vzpomínal na její pohyby a jasný hlas, a bylo mu tak smutno a těžko. Bránil se tomu, myslet na ni; považoval to téměř za zradu na své nebožce ženě. Říkal si: „Pro mne již není na světě žen. Měl jsem jednu, svou hodnou Annu. Ta byla lepší než všechny ostatní. Proč musila umřít?“

Tísňivé myšlenky vtíraly se mu stále do mozku. Celý den bloudil nečinně po hospodářství a jeho oči dívaly se zamračeně.

V následujících dnech vzpomínka na Květuši již úplně pobledla, a za to vzpomínal tím více na nebožku Annu. Bylo mu smutno jako v prvních dnech po pohřbu, hrdlo měl stále staženo k lítostivému pláči a bylo mu líto sebe, dětí i Anniny matky.

Náhle zatoužil po tom, zlíbati a obejmouti své děti.

„Kde je Karlíček?“ volal do okna světnice na starou Pechovou.

„I hrají si spolu v síni,“ odpovídala tato; oči měla od pláče červené, neboť plakala každý den pro nešťastný osud své dcery.

Horák našel obě děti, kterak si hrají na tatínka a na maminku.

„Tatínku, řekněte, co mám dělat, když hraju maminku,“ volalo děvče.

„Nu víš, práť, vařit, šít, jako to dělávala vaše maminka, než jsme ji položili do hrobečku.“

Děvčátko chvíli přemýšlelo.

„Tatínku, já nevím, jak to maminka dělala. Už se na ni nepamatuju. A není hodná naše maminka, že nám odešla. U Dlouhých mají maminku a u Doležalů a Vávru taky. A všude mají maminku.“

„A povídal Váša, že ho maminka večer líbá, na líčko, než jde hajat do postýlky,“ ozval se hoch.

Horák vzal je do náručí a sedl si s nimi v světnici k oknu a díval se dlouho ven. Bylo mu tak blaze, když cítil teplo dětských tělíček. Ale děti to brzo omrzelo, dívat se nehybně z okna, a zachtělo se jim hrát a dovádět. Ale otec je nepustil ze svého objetí a setrvali tak, až byla venku již úplná tma.

Následující dny Horák pilně pracoval a nevzpomínal téměř ani na Annu, ani na Květuši ani dětí nedbal. Avšak když přišla neděle, probudil se v něm starý nepokoj, a on prohodil celé dopoledne v okolí a vrátil se, maje nohy ubláceny až ke kolenům. Při obědě mlčel a odpoledne se procházel po dvoře. Bojoval-li Horák nějaký vnitřní zápas, bylo to zřejmo tím, že chodil celé dny: nevydržel na jednom místě.

Čím blíže byla hodina, kdy měli Medřických přijít, tím tísnivěji mu bylo. Přál si, aby Květuše nepřišla, aby ji něco na cestě zdrželo, aby přišlo prudce nebo se zdvihla sněhová vánice. Báł se okamžiku, kdy bude nucen podati jí ruku, kdy jejich zraky se setkají nebo oni náhodou zůstanou sami. Právě když dostoupil jeho nepokoj vrcholu, ozval se venku jásot dětských hlasů, hluboký hlas Medřického a Květušin smích. Horák vyskočil a rychle oblékl kabát, když tu již Pechová volala: „Josefe, Josefe!“

Horák vnutil svou tvář do přívětivého úsměvu a pokročil příchozím vstříc. Mimovolně hledal první jeho pohled Květuši. Měla tmavý oblek, který dobře slušel k její pleti. Dýchal z ní mládí.

„Dobrý den, Horáku,“ volal Medřický lomozně. Vešli do domu, Květuše vedouc za každou ruku jedno dítě.

Nebylo tomu ještě ani rok od Anniny smrti. Venku ohlásil se již podzim. Bylo milo seděti v teplé světnici, neboť den byl jasný a velice studený.

Bylo to těžké odpoledne pro Horáka. Na otázky Medřického odpovídal tak roztržitě, že tento dal se do hovoru s Pechovou. Mluvili, jako staří lidé, o nemocech a Pechová podesáté podrobně líčila průběh Anniny nemoci: „Jako pápeřička, vítr kdyby foukl, daleko ji odnese. Člověk bál se na ni sáhnout.“

Horák se namáhal, aby se nepodíval ani jednou na Květuši. Ale její smích za jeho zády zněl často tak zvučně a jásavě, že konečně nevydržel a ohlédl se na ni. A jakmile poprvé podlehl, pak díval se na ni téměř neustále. Srovnával ji se svou nebožkou ženou a připadalo mu jako hřích, když shledal, že Květuše je hezcí. Usilovně si uváděl na paměť, že neuplynul ještě ani rok od úmrtního dne, a že je to bídné, dívá-li se již po cizích ženských. Chvílemi si připadal jako nejbídnější tvor na světě. Úzkostlivě tajil směr svého pohledu před Pechovou a dělal, jako by vyhlížel oknem za Květuši ven. Ale jeho zamlklost byla nápadná. Nemohl soustřediti tak své myšlenky, aby mohl zapřísti rozhovor.

Květuše cítila asi jeho pohledy na sobě, neboť často plaše a úkradmo k němu vzhlédla. Počalo jí býti úzko pod jeho pátravým zrakem, a znenadání ho oslovila: „Proč vy dnes nic nemluvíte? Mohl byste mně a dětem vyprávět něco. Tolik toho čtete, a já pro samou práci nedostanu se ani ke knize.“

Horák se ulekaně zachvěl; tak přímo na něho Květuše dosud nepromluvila.

A pak, nucen všemi, začal povídat pohádku, ale byl zmaten, a každá jeho princezna jmenovala se Květuše; ve zmatku vyprávěl, že drak Honzu roztrhal, což vyneslo nehorázný smích dětí, které věděly, že v každé pohádce Honza vyhraje.

Květuše cítila od doby, kdy ho poznala, vždy tajnou sympatii. Zdálo se jí, že ten pevný člověk byl těžce zkoušen osudem a mnoho trpěl. Vídala ho ráda, ale připadala si vedle něho jako děcko a ostýchala se přímo s ním mluvit. Až dnes poznala z dlouhých pohledů, co Horák pro ni cítí, a ukrývala svou nevolnost pod přehnanou veselostí. A když Horák dokončil své vyprávění, ona vstala a obrátila se k zrcadlu, aby si upravila účes, přičemž vypadaly její plná, zdvižená ramena, bílá šíje a plná hrud' tak půvabně, že Horákovi počalo sebe sama býti líto; cítil se tak odcizeným a opuštěným a zdálo se, že pro něho už není v budoucnu štěstí.

Odpoledne zdálo se býti všem nekonečné. Rozprávka vázla, a starý Medřický počínal se nudit; navrhl krátkou procházku, která byla přijata.

Prošli pomalu vsí a šli kus po silnici, když houstnoucí tma přinutila Pechovou s dětmi k návratu. Horák šel jako posledně hosty vyprovodit.

Poněvadž nebylo mu již do obličeje viděti, mluvil volně a rozveselil se téměř. Ale když Medřický potkal svého souseda ze Zdic a šel s ním před Horákem a Květuší, nestaraje se o ně, vrátil se Horákovi všecken zmatek znovu. Šel beze slova; ani Květuše nepromluvila. Zdálo se, že oba chtějí vypátrati, co se děje v nitru druhého. Ale mlčení bylo již nesnesitelné.

Tu setkaly se náhodou jejich ruce. Horák se chopil její dlaně. A šli dále, stejně pomalu. Květuše se nebránila, ponechávala svou ruku v jeho a bylo jí tak divně jako ještě nikdy. Pak ale náhlým, jakoby uděšeným škubnutím vytrhla se z Horákovy ruky a pospíšila k otci.

Horák se s nimi rozloučil a vracel se domů. Hned šel pomalu, co noha nohu mine, hned utíkal téměř tryskem, a kdo by ho pozoroval, myslil by, že se pomátl na rozumu.

Doma seděl dlouho ustrojen v neosvětlené světnici, když všichni již spali. A když lehl si do postele, dal se tento pevný člověk do křečovitého pláče, on, jenž neuronil slzu ani při pohřbu své ženy.

A zatím smála se Květuše ve své světničce dlouho do noci štěstím a bylo jí hned blaze, hned k smrti stydno.

IV.

Druhého dne zašel Horák pod jakousi záminkou k Medřickým, pak ještě jednou do konce týdne a pak počaly se jeho pravidelné cesty téměř den co den.

Přiznal již Květuši svou lásku; a Medřický se pomalu všeho dohádával. Nebránil poměru své dcery, a když jej Horák požádal o její ruku, svolil s upřímnou radostí. Toho dne doprovázela Květuše Horáka až za vrata a dala se od něho před otcem políbiti.

Večer byl neobyčejně světlý, měsíc svítil jako rybí oko a Horákovi bylo tak volno, že by se chtěl rozletěti ke hvězdám. V lásce se dopouštějí i rozumní lidi pošetilostí, a Horák, jakmile došel do lesa, vyřezal na první strom začáteční písmena jména svého a své snoubenky. Pak bez přestání a rychlým klusem běžel až ke křižovatce, odkud bylo již viděti světla z Trnovan.

Ale tu náhle padla naň všechna tíseň a on cítil se bídým a vinným před dětmi a jejich babičkou. Šel domů tak nerad a uvažoval, jak sdělí Pechové své zasnoubení. Báł se pohledu jejích očí a zdálo se mu, že se mu musí dlouho a potupně smát. Cítil, že plní špatně slib, který jí dal, a že ona a sousedé mají právo jím pohrdat. Chtěl raději se s ní nesejíti, a blížil se tudíž tiše po špičkách ke dveřím. Ale sotva stiskl nehlučně kliku, již ozval se zvnitřku hlas Pechové:

„Josefe, jsi to ty? Kdes byl tak dlouho? Myslila jsem již, že se ti něco přihodilo, a chtěla jsem ti poslat naproti.“